

Halide Edib Adivar
1884-1964

**Bir Yazar
Bir Öykü**

Demir Aytac

Halide Edib Adıvar ve... *Kabak Çekirdekçi*

Halide Edib bir sentez, bir vizyon ve toplumun paradokslarına ışık tutabilecek bir kaynaktır ve Kurtuluş Savaşı yapıları ile sınırlandırılmamalıdır. Halide Edib'in titizlikle üzerinde durulması gereken özelliklerinden birisi, belki de en önemlisi, Doğu ile Batı kültürlerinin sentezini yapmada göstermiş olduğu olağanüstü başarısıdır.

•Demir Aytac - Bütün Dünya•

Kurtuluş Savaşı'nın Türk edebiyatına etkisi denilince ilk akla gelen adlardan birisi de hiç kuşkusuz Halide Edib Adıvar'dır. Kurtuluş Savaşı'nın ilk romanı Halide Edib'in "Ateşten Gömlek"idir. Yayıpıt filme alınmış ve İngilizce, Arapça, Fransızca, Almanca, Rusca, İsveççe'ye çevrilmiştir.

Halide Edib, İstanbul'un işgalinden sonra iki çocuğunu İstanbul'da bırakmak pahasına Anadolu'ya geçmiş ve onbaşı, çavuş, başçavuş rütbeleriyle Kurtuluş Savaşı'na bizzat katılmıştır. İşte, "Ateşten Gömlek" bu deneyimin sonucudur ve mutlaka okunmalıdır.

Yazarın Kurtuluş edebiyatı ile ilgili yönünü konunun uzmanı

değerli edebiyatçımız Prof. Dr. İnci Enginün bizlere şu biçimde öğretmektedir:

“**B**iz Halide Edib'in yazılarında belirli bir zaman içinde yaşanmış olayları ve onları yaşayanları, sadece milli değil, fakat beşeri ve evrensel boyutlarıyla tanırız. Halide Edib'in Sakarya Savaşı'nda başkomutan, kumandan, subaylar ve neferleri, millet ile birlikte gösteren muhteşem tasvirleri vardır ki, bugün de onları okurken heyecanlanmamak, bize bu vatani bırakmak için savaşanları saygı ile anmamak imkansızdır. Edebiyatımızın en güzel parçalarından 'Duatepe' ve 'Kırmızıtepe' adlı röportaj hikayelerinde unutulmayacak tablolar yer alır.”

30 Ağustos zaferinden sonra, İzmir artık ufukta efsaneleşen, simgeleşen bir idealdir. Bizim için İzmir artık bir kentin adı değil, bir ülkü, bir inançtır. Ordu yayından çıkmış bir ok gibi İzmir'e koşmaktadır. İzmir'e koşanlar arasında Halide Edib de vardır.

“(…) Dağlar gibi şehit mezarlarını geçiyoruz. (...) İşte bu siper taşlarında henüz ıslak duran kızıl kanlar arasında, bir tümsek üzerinde bir şehit mezarına çarptım. (...) Üstüne fişek kutusunun tahtasından bir kitabe konulmuş ve üzerinde 'Genceli şehit Hüseyin Avni Efendi' yazılı. Diz çöktüm. İçimdeki kasırgayı bu isimsiz güzel için gözyaşlarım ile okudum:

Büyük fikirler için ölen ve azap çeken insan kalplerinin Allah'a en yakın olduklarına iman ettim. Genç ve aziz şehit! Kardeş bir

memleketten gelmiş, sen de bizimle omuz omuza dövüşmüşsün! Yine iman mücadelesinin yüce bir dağının en yüksek noktasında, İzmir kapılarında ebediyen uyuyorsun! Burada, senin şehit mezarını Allah'ın kandilleri mavi gökten aydınlatacak ve yanındaki adsız silah arkadaşlarıyla türbeleriniz bu aziz yurdu koruyan ilahi hatıralar gibi kalacak. Fakat, gün gelir de bazen gökler karanlık, mezarın genç kalbinin hasret çektiği sevgili hatıralarla buraları yadigar, eziklik duyarsa işte o zaman kurtuluşu uğrunda kanını akıttığın bu diyarda senin için hatırasında bir ana köşesi saklayan bir Türk kadını olduğunu hatırla! Ve mezarında beşiğinde yattığın günler kadar rahat uyu!..”

Halide Edib'i yalnızca Kurtuluş Savaşı romancısı olarak sınırlandırmak, yukarıdaki alıntılarda din unsurunun ağır basmasından dolayı bu yönünü genelleştirmek, kendisine ve yeni kuşaklara yapılacak büyük bir haksızlık olur. İçinde yetiştirdiği ve eğitimini aldığı İslam dünyası dolayısı ile, yazarımız İslam dininin üstün değerlerini her zaman ön planda tutmuş ve her yapıtında sade bir biçimde yaşatmıştır. O Halide Edib'tir ki, "Vurun Kahpeye"de Çanakkale şehitlerimiz için inanılmaz güzellikte bir mevlüt okutabilirken, Hacı Fettah gibi dini iyi anlamamış, yobazların elinde, din unsurunun nerelere gidebileceğini en güzel biçimde yakalamıştır.

Halide Edib'in titizlikle üzerinde durulması gereken özelliklerinden birisi, belki de en önemlisi; Doğu ile Batı kültürlerinin sentezi-

ni yapmada göstermiş olduğu olağanüstü başarısıdır. Bu başarıda yetmiş olduğu ortam ve aile yapısı dolayısıyla oluşan köklü bir Doğu kültürünün yanısıra, almış olduğu eğitim, lisan bilgisi ve kurmuş olduğu dostluklar ile Batı'ya sağlıklı açılabilen pencerenin rolü çok büyüktür. Doğu ile Batı gerek toplum ve kültür, gerek ise bireysel davranışlar olarak tüm yapıtlarında işlenmiş, ön planda olmadığı kurgularda destekleyici tema olarak verilmiştir. Batılılaşmaya gönülden inanmış bir insan olarak her alanında bu savı savunmuştur. Ancak, bu kuvvetli inancı, onu hiçbir zaman kendi özdeğerlerimizden kopar-

mamış, tam aksine sanatı, müziği, dili ve dini ile kendi değerlerimizin tamamına sahip çıkmıştır.

Halide Edib bir sentez, bir vizyon ve toplumun paradokslarına ışık tutabilecek bir kaynaktır ve Kurtuluş Savaşı yapıtları ile sınırlandırılmamalıdır.

Bana "Tek bir yapıtını söyle" dersiniz, bir seçim yapmak olası olmamasına karşın, ufak birer öykü olan "Kabak Çekirdekçi", "Bayrağımızın Altında" ve "Hayalindeki Çocuklar"ın mutlaka okunmasını isterim.

Ölümünün 38'inci yılında 9 Ocak günü yazarımızı bir kez daha sevgi ve saygı ile anıyoruz. •

Halide Edib Adıvar'ın Yaşamından Notlar

- 1884 yılında, İstanbul'da doğdu. •Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okudu. •Şükrü Efendi, Rıza Tevfik ve Salih Zeki'den özel dersler alarak yetişti. •1901 yılında Salih Zeki ile evlendi. Ayetullah ve Hasan Hikmetullah adlarında 2 çocuk sahibi oldu. •İlk yazılarını Halide Salih adıyla yazdı. •31 Mart olayları sonrasında, yazıları dolayısıyla tehdit altında olduğunu öğrenince Mısır'a ve İngiltere'ye gitti, daha sonra yurda döndü. •Kız Öğretmen Okulu ve liselerinde öğretmenlik yaptı. •1916'da Cemal Paşa'nın çağrısı üzerine Suriye'ye gitti. •Birçok okulun açılmasına öncülük etti. •1917'de Dr. Adnan Adıvar ile evlendi. •Suriye ve Lübnan'daki Türk orduları çekilince 1908'de İstanbul'a döndü. İstanbul üniversitelerinde batı edebiyatı okuttu. •15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonra Fatih ve Sultanahmet mitinglerinde konuştu ve Sultanahmet mitinginde işgal gücü uçaklarının tepesinde uçtuğu bir ortamda "Herhangi koşullar altında olursa olsun, hiçbir kuvvete boyun eğmemek" üzere dinleyici topluluğuna yemin ettirdi. •1920'de İstanbul işgal edilince Anadolu'ya geçti ve Kurtuluş Savaşı'nda ordu hizmetinde çalıştı. •Cumhuriyetin ilanından sonra uzun yıllar Fransa ve İngiltere'de çalışmalarını sürdürdü, iki kez Amerika'ya gitti. •Williamston Political Institute'da yuvarlak masa konferansını yönetti. •Columbia Üniversitesi'nde misafir profesörlük yaptı. •1939 yılında yurda dönen Halide Edib, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Edebiyatı profesörlüğü yaptı. •1950'de İzmir'den bağımsız milletvekili oldu. •1954'te siyasetten ayrıldı ve üniversitedeki görevine döndü. •9 Ocak 1964'te yaşama veda etti. •

Fazlıpaşa yokuşunda akşam olurken, tatlı bir meyille denize uzanan kırmızı damların üzeri kararır, koyulaşan denizin ta kenarındaki küçük minare, gölgeler içinden garip bir tarzda uzanır, uzak görünen ufukların renkli bulutları, siyah siyah gölgeleriyle şehrin üzerine doğru dağılarak gelirdi.

Fazlıpaşa akşamla siner, çekilirken garip, ince bir ses hâkim bir hüzün perdesiyle bu sessizliği yırtar gibi çınlatırdı:

“Kaaabaaak çekirdeği, taaaze taaaze yenir...”

Karanlık, sessiz evlerden çocuklar önce sönük, sonra telâşlı, birbiri arkasından haykırırlardı:

“Kabak çekirdekçi, kabak çekirdekçi!”

Bu dakikalar odamda, arkam pencereye dönük, eski koltuğa gömülür otururdum. Gözlerimi kapar,

dışarıdaki akşamı tekrarlayan içimi seyrederdim. Esmer renkleri, sessizlik arkasındaki hayatıyla akşamın ruhunu o kadar iyi ve ezberden biliyordum. Bu ses

Halide Edib Adıvar'dan

Kabak Çekirdekçi

de, bir akşam sesiydi. Yalnız garip bir cins eksikliği vardı. Bu bir erkek mi, kadın mı, çocuk mu? Sesin bu kadar yalvarmaya benzer, hüzne benzer bir perdesi olmasa belki ihtiyar bir çingene karısı diyeyektim. Fakat o kadar zembereği olmayan ve özel yüksek perdesi olan bir sestti.

Bu ses, bu sessiz sokakta her zaman bir hayat uyandırır. Seslenen, gülüşen çocuklarla aralık kapılardan lâkırdıya karışan kadınlar işitirdim. Bilirdim ki Fazlıpaşa yokuşundan kadınlar ve çocuklar, hep bu sesin arkasından koşuyorlar; belki eğleniyorlar belki merhametsiz oluyorlar; fakat her halde bu ses sahibini seviyorlar. Kimdir? Merakım, uzun müddet beni yerimden kaldırmayacak kadar tembel kaldı.

Günler, belki aylar geçti. İçimdeki akşam manzaraları ve hayatı, bu sese bir parça olarak katıldı. Bir gün aynı yokuşta yaşayan küçük yeğenim bana dedi ki:

“Eski gazeteleri bana verir misiniz, teyze?”

Yeğenimi tuhaf bir merakla süzdüm. Kitaplarıyla pek dost olmayan bu vahşî ruhlu küçük kızın eski gazete merakı bana bir muamma gibi göründü.

“Ne yapacaksın, kızım?”

Karşıda uzun minderde, o da, akşam gölgelerinin içinde bir kedi gibi toplanmış oturuyordu. Simsiyah gözlerinin ateşinden, sorumlardan hoşlanmadığını anladım.

“İsmail Hakkı Bey’e vereceğim.”

Kendisi için bir şey ister görünmekten ürken ki-birli, başıboş bir ruhu vardı ve onun için hemen cevap vermişti.

“İsmail Hakkı Bey kim?”

“Kabak çekirdekçi!”

Hemen, “O adam mı?” diyecektim, fakat yeğenimin gözündeki merak ve meydan okuyan öfkeli bekleyiş karşısında sustum. Demek, o sesin bir vücudu vardı ve küçük yeğenimin hayatında önemli bir rolü olan bir insandı.

“O, senin ahbabın mı?”

Başımı gururla salladı. Anladım ki bu bir şahsiyet, ahbablığı küçük yeğenimin ruhuna gurur veren bir sima. Fazlıpaşa yokuşu çocuklar dünyasındaki ünlü kişilerden biri. Onu ürkütmeden karanlıkta tatlı tatlı konuşmak yolunu hazırlıyordum.

“Gazeteleri ne yapacak? Kabak çekirdeğimi saracak?”

Yanaklarından alev çıkararak başladı. Siyah gözleri eğlenip eğlenmediğimi anlık için yüzüme batıp çıkıyordu. Ben, yüzümde tabii bir tebessüm gölgesi bile bulundurmuyacak kadar ciddi olmuştum.

“Gazeteleri okumak için ister. O vaktiyle kâtipmiş, kadro harici olmuş, burada evi varmış, satmış, Karagümrük’e taşınmış. Kimseden bir şey istemez, ama gazeteye dayanamıyor. Hele okula giden küçük bir kızı var; o olmasa kendi gazetesini de alır, bu kadar uzaklara da kabak çekirdeği satmaya gelmez. Hep sıkıntıyı onu okula göndermek için çekiyor.”

Boğazında bir yumru ile durdu:

“Bir gün ona vermek için gündeliklerimden biriktirdim, sakladım.”

“Aldı mı?”

“Yüzüme bir tuhaf baktı. Galiba gözlerinde yaş vardı.” ‘Kızım bu parayı niçin veriyorsun, kabak çekirdeği parasını verdin’ dedi. Sonra parayı avucuma tekrar koydu. ‘Sakin bir daha bir şey almadan kimseye para verme, vermek de, almak da çok ayıptır’ dedi.”

Yeğenim çok üzgündü.

“Darıldı diye o kadar korktum ki. Ama ertesi akşam yine bizim kapının önünde durdu, benimle konuştu. Eski gazeteler varsa okuyacağını söyledi. Kapının önünde gazın (*) altında gazeteyi okuyup gidiyor. Şimdi beni çok seviyor ve akşam kızını anlatıyor. Bu yıl okulda nakış...”

Artık yeğenimi dinlemiyordum, içimde garip bir didiklenme olmuştu. O garip ses sahibini görmek istiyordum.

Soğuk bir sonbahar ve sonraları boralı bir kış başladı. Akşamları gölgeler, karanlıklar, denizin uğultusu, Fazlıpaşa yokuşundan boğuk bir çığlıkla geçen büyük rüzgârlar saltanatı başlamıştı. Karanlık çökünce heyecanla kabak çekirdekçiyi beklüyordum. Onun hayatını o kadar biliyordum ki, gündelik adamlar arasında cesaret ve yüceliğin bir kahramanı olan bu sade insanın yüzünü görmek bana mutlaka lâzımdı. Fakat bir gün, iki gün, hatta haftalar geçiyor, kabak çekirdekçi geçmiyordu. Küçük yeğenim de pek meraklıydı. İkimizin ortak bir heyecan ve ilgimiz vardı. Akşam Fazlıpaşa yokuşunun üzerinden geçerken okul dönüşü bazan gelir, yine gölgeler içinde küçük bir kedi gibi büzü-lür, kabak çekirdekçiyi beklerdi.

Bir akşam kesici, dondurucu bir karayel fırtınası arasında zavallı bir sivrisinek inceliğiyle kabak çekirdekçinin sesini duydum. Müsteşar Bey’in evinin önündeki parlak ışıktaki bir an görebildim.

Önce belki altı olmayan kocaman düğmesiz iki potin içinde yürümeye çabalayan değnek gibi iki çıplak ayak görüldü; sonra etrafında parça parça pantolonu sarkmış iki bacak hareket etti. Çöp gibi boynun içinde kaybolduğu eski geniş bir redingot kalıntısı elektrik içinde belirdi, rüzgârla dağılan uzun, vahşi bir kır sakal ortasında zavallı, ince, mavi, hasta bir yüz, rengini kaybetmiş, bozulmuş bir fes altında öne doğru eğilerek arkasında götürdüğü ağzı bağlı kabak çekirdeği çuvalını çekmeye çalıştı.

Sesini ve kendini sürükledi geçti. Bir projektör içinde bir insan görmüş gibiydim. Dimağımda iki acı uç battı kaldı. Saat sekizdi ve kıştı. Kabak çekirdeği satarak Fazlıpaşa'dan Karagümruk'e gidecekti.

Ertesi gün kar başladı. O günlerde bir akşam, yeğenim soğuktan kızarmış gözleri ve burnuyla geldi. Ürkmesin diye lâmbayı yakmadım.

"İsmail Bey geldi."

Uzun bir sessizlik, sonra yine:

"Dün akşam bizim kapının önünde gazın altında oturdu, kendi kendine yine uzun uzun sayıkladı."

"Ne dedi?" dedim.

"Bir liram olsa, kabak çekirdeği alsam, üç yüz kuruş kazanır mıyım, kazanamaz mıyım?" diyordu. Galiba hasta. Tuhaf tuhaf konuşuyor. Karların üstüne çökü çöküveriyor."

"Acaba üç yüz kuruşu ne yapacak?"

"Okula kızını takunya ile almıyorlarmış. Hoca, 'Ayakkabı almazsan gelme' demiş."

"Ya!"

"Bir de, şimdi, yavaşça kulağımıza, kabak çekirdeğine para yerine ekmek vermemizi istiyor."

Yüzümü yeğenimden saklamak ihtiyacında idim. Yüzümü cama yapıştırdım. Müsteşar Bey'in borada titreyen parlak elektriğine baktım. Belki yeğenim de yüzüne bakmadığıma minnettardı. •

(*) Eskiden İstanbul sokakları havagazı lambasıyla ışıklandırılırdı.

Halide Edib Adıvar'ın Yapıtları

- "Seviye Talip" • "Raik'in Annesi" • "Handan"
- "Yeni Turan" • "Mev'ud Hüküm" • "Ateşten Gömlek"
- "Kalp Ağrısı" • "Vurun Kahpeye"
- "Zeyno'nun Oğlu" • "Sinekli Bakkal" • "Yol Palas Cinayeti"
- "Tatarcık" • "Sonsuz Panayır" • "Döner Ayna"
- "Akile Hanım Sokağı" • "Hayat Parçaları"
- "Cıvıl Kız" • "Sevda Sokağı Komedyası"
- (Cumburiyet gazetesinde tefrika, 1959). • "Çaresaz"
- (Cumburiyet gazetesinde tefrika, 1960), • "Kızıl Hançerler"
- (Hayat dergisinde tefrika, 1964). Öykü kitapları: • "Harap Mabeller" • "Dağa Çıkan Kurt" •

